

— Ká žasas maj sigo? Po bijav vaj po verrastáši?

Moje přání z prosince roku 2007, abych si mohl promluvit s nějakým starším Romem, mi splnili kamarádi Joško a Čurri náhle: domluvili jsme se před půlnocí a rovnou vyrazili, nakoupili malé pochoštění a zazvonili na zvonek jednoho z bytů na sídlišti v Českých Budějovicích. Babovi, staršímu pánovi, za kterým jsme přišli, bylo přes sedmdesát let, ale kromě potíží s usínáním se těšil dobrému zdraví. Nebylo třeba se moc ptát, sám od sebe si vzpomínal na dobu po válce, na zvyky, na svoji rodinu. Ani o vyprávění následujícího příběhu jsem nemusel požádat – Baba se mě zničehonic zeptal: „Ká žasas maj sigo? Po bijav vaj po verrastáši?“ (Kam byste raději šel: Na svatbu nebo na pohřeb?) Odpověděl jsem, že na svatbu, ačkoliv člověk v takové situaci tuší, že jeho odpověď nebude správná.

I v dalším hovoru se Baba občas obracel na posluchače, kterými jsme byli Čurri, Joška a já a kteří jsme i sami tu a tam něco potvrdili nebo přitakali. Vděčným objektem oslovení jsem byl i já sám coby (z pohledu Roma) cizinec, a tak příležitostně zazněla i otázka „Žanes so-j ...?“ (Víš, co to je...?), po které následovalo vysvětlení, co určitý pojem znamená. V situaci ústního vyprávění stmelují tyto vsuvky vypravěče s posluchačem, posluchač je explicitně vtažen do příběhu a vypravěč si tak potvrzuje posluchačův zájem.

V psaném textu, jehož cílem je primárně sdělení příběhu, však působí tyto vsuvky spíš rušivě, a při přepisu a následné textové úpravě, na které jsme pracovali s Margitou Wagner, jsme je proto vynechali. Vypustili jsme i několik málo přeráznutí, jejichž otisknutí by mohla být pro Babu jako vypravěče nemilá, aniž by cokoli přinesla pro eventuelní analýzu příběhu.

Překladu do češtiny se ujala Margita Wagner. Na základě svých zkušeností ze života v obou kulturách se pokusila o převod vyprávění do stylu, jak by příběh zazněl od českého vypravěče podobného věku v podobné situaci. Český text se tak místy hodně vzdaluje od romské předlohy. Při převodu textu překladatelka vycházela z toho, že české umění vyprávět se opírá o jiné výrazové prostředky, a přímý překlad romského, byť již upraveného, textu by vyzněl neohrabaně přesto, že v romštině se jedná o přednes opravdu zdatného, zkušeného vypravěče.

Peter Wagner

Ká žasas maj sigo? Po bijav, vaj po verrastáši?

Me paťav, taj mindíg hašárav le svuntone Dejvles, čumidav leske vast, leske purrne, te del ame but sastimo. „Te del o Dejl.“ Taj prekláňij ma, ká phenav kadi svunto vorba pa Svunto Dejl. Prekláňij ma anglá leste taj angla leski vorba.

Gejlas anglunes ká o bijav o svunto Ježuška, ká bijav gejlas. Šundas bašaven, khelen, taj gejlas ánde ando kher. So keren, le Rrom? Vi katka vi kutka pizden les, malaven andej leste, jo! Máte Rrom, na, taj malavnas andej leste, taj pizdenas les, taj či všimlisajlo khonik pejrl este, hoť avilas jekh tuďo manuš ande lengo kher, svunto manuš avilas. Máte d'ilabenas taj khelenas taj či všimlisajle, či na phende: „Áke o skamin, beš tejle, kana avilal amende dúral.“ Taj dikhlas kado o svunto Dejl taj las pe opre. Las pe opre, las pe opre taj gejlo-tar.

Ká žala? Ká verrastin, ká o múlo. So keren khote, uďi brígake sas le Rrom khote. Bešen taj roven, taj phabon e memeja, e svunti memeja phabon khote. Taj žal ánde, taj thon mindár o skamin tela les. „Khatar avilal, manuš, dikhas pejrl tute, po phúro rrom, dúral tu si te avilal, khino sal. De, áke o skamin, beš tejle. Taj šaj pes jejkh, te kamesa, amenca. Múlas amári bištajdújeberšengi šej, taj iž múlas.“ „So sas lake?“ taj phušel le Rromendar.

No páča-j, či pizden les, khonik či pizdel les vaj či kerel lesa már. Páča-j taj sourakozin lesa taj bičirinde les, bičirinde les. Murro Čurri, pa 'k semo, pa 'k dopaš časó: „Šaj sikavnas mange, ká paštol kodi múli šej, šaj sikavnas mange?“ „Šun, kutkáke, a so keres?“ „Šun, kamav te dikhav pejrl late vi me. Kana terni-j, šukár si te sas. De šukár fajto san, vi tume láše, dikhav láše manuš san, bičirindal ma, taj phendan te bešav tejle taj dan ma páji – o páji svunto páji-j – taj dan ma páji te pen, ale vi me kamous te dikhav pe kodi šej. Ká-li?“ „Naj katka-j,“ taj sikaven taj roven, rovenas. Taj žal. „Da-le žan-tar ávri, žan palpále, žan palpále. Žan palpále!“ Phendas te žan palpále taj maladas andej palmi trivial. I šej taj chuťel taj bešel!

„I múli?“

I múli šej, so sas šukár, inke maj šukár-i. „Aven-de akánik! Áke ká phendan, múli-j, phendan? Ke sovelas. Sovelas.“ A dikhen pejrl la, inke maj šukajli ká sovelas. „Sovelas tumári šej.“ Žan taj čumiden, band'ile taj čumidkerde leske purrne. Leske purrne čumidkerde, leske vast, jo, taj khiňilo, na, „Beš tejle, beš tejle,“ kadej taj kadej. „So, ká salas?“ po ánaves la šake. „Šun áke, sovous,“ i šej palpále. Vorbindas, vorbindas i šej taj živinili, nás lake khanči taj trajindas vi šel, vi šel berš. Vi šel berš trajindas i šej.

Ale vou či bisterdas. Taj khoutar žalas palpále. Taj žal ando kher te dikhel *náhodu*, hoť so keren le máte inke, jo! Oslavulin vaj so keren inke? Khonik či phendas leske: „Phúre manuša, beš tejle, kadej dúral fajma aves. Beš tejle!“ vaj kadej. Vaj te soulatindoun, phendoun: „Le ka márrno, cha.“ Khonik či das, či phendas khanči.

So mundárde po bijav, te na dikhas súnende? Báles! Po bijav mundáres a khajňa, na, taj a papiňa, po bijav so perel pe, na? Ale o svunto Ježuška žanel, hod' mundárde e báles. Žanelas, mundárde, taj či dine les, či phende, hoť mundárde báles. Khanči. So hát? Garade les. Ká žanna so-j kodi. Bajali dikhlan kaštuni varikana? *Koryto*, sar le bajalára so kernas. Kecavi bajali. Šup le báles ánde, hoť te na dikhel o gážo, so avilas. Ká thona les? Taj pizden les tela páto, le báles. Taj šaj dinoun, bokhále, čorre sas kodola. Šaj kínáľindoun le phúre, e gážes, le svuntone Ježuškas. Khanči či phende. Tela páto, šup tela páto!

„Bokhále manuša sas.“

Bokhále vaj kadej már sas šinado. Ale vouj lenge kadale Rromeske jékheske: „Aj me šundem, hoť mundárdan taj naj tume pi mesáli, ká-lo o bálo? Hoť mundárdan báles, šundem,“ le Rromeske. Taj tegeduj taj das armája o Rrom. „Či mundárde, či mundárde báles voun. T'aviloun pi mesáli rakime aviloun.“ Ale már so but, but sas: „Taj so pizdan, so thondan tejle andi bajali?“ o Ježuška phenel. „Khanči, či garadam khanči, či mundárdam báles.“ „Kana phenen, či mundárdan báles, hát či mundárdan báles, t'avel kadej atunči, sar phenen, či mundárdan báles, ale khote t'avel ek terni šej, ek terni šej, taj o fenkípo la bourako te avel khote.“ Ášad'ile e Rrom, trázosajle, khatar žanel o phúro gážo, hoť báles mundárde taj thonde les andi bajali tela páto.

Murro Čurri, taj gejlo-tar, či phendas lenge khanči o svunto Dejl. Chojjajlas pejrlende, so niči? So tegeduj taj žanel vouj bistošan, hoť chochade! Taj žanelas bistošan, hoť báles mundárde. No, mišto-j, kana phende či mundárdan, taj muk t'avel pe tumáro hát. Taj gejlo-tar. Kana gejlo-tar taj pa 'k čáso, pa 'k dopaš čáso cirdine ávri i bajali tela páto. So-j ánde? Pánže šouve beršengi šejourri.

„Már múli?“

Niči, nás múli! Nás múli, živindi muklas la. So sovelas, sovelas i šejourri.

Taj atunči gindosajle e Rrom: „Dikh anda bálo so kerd'ilas – manuš – šej, šej kerd'ilas anda bálo! Ko sas kado? Fajma kado-j nezrávo.“ Žanes so-j nezrávo? So kerel zázrakura. „Kado si te sas variko,“ kado phenel, „kana dikhes e báles, phanglam angla 'k čáso khote, taj naj feri šejourri si andi bajali taj ka fenkípo la bourako.“

„Pe sos sas kodo khote?“

Kodo? Hoť te žanel, anda sos kerdas kado, taj so kerde lesa, nás bičilime, či phende leske khonik, „le, mou, le phúre gáže, ka pohári vaj karejto márrno, le.“ Či phendas khonik, taj inke pizdenas andej leste. Chochade inke!

Taj la vorba vi ágor-i taj vi hátula. Taj le Židovonge, o svunto Dejl, o svunto Dejl muklas kado, sabat ka rato már, de i svunto Márja úži Židovanka-j. Taj azír má phendas peská dake, so kerde lesa katka taj katka le Židovi. Ká i dej i Židovanka-j, kado sokáši már či muklas, taj azíte le Židovi bálesko mas či chan. Phenen manuš-i.

Kadej-i i vorba. Savo Rrom žanla kado?!

Kam byste raději šel: Na svatbu nebo na pohřeb?

Věřím v Boha, chválím ho na každém kroku. Uctívám ho a prosím, aby nám požehnal. „Kéž vám požehná.“ Je mi ctí, že o něm mohu vyprávět tento příběh. Klaním se před ním a před jeho moudrostí.

Nejdřív šel Kristus na svatbu. Slyšel, že tam hrají a tancují, a tak zašel dovnitř. Co se tam asi děje? Uvnitř do něj pořád někdo strká a vráží. Však ti lidé taky byli opilí. Vráželi do něho a tlačili se na něj a nikdo si ani nevšiml, že k nim přišel neznámý člověk, svatý muž. Jen zpívali a tancovali a ani si ho nevšimli, natož aby mu řekli: „Jen si pojdte sednout, když jste k nám vážil tak dlouhou cestu.“ Když to Kristus uviděl, sebral se a odešel.

Kampak asi šel? Tam, kde se bdělo nad mrtvým. Co se děje tam? Jak to bývá, všichni tam byli smutní. Sedí a pláčou, hoří tam svaté svíce. Jakmile Kristus vešel dovnitř, nabídl mu židli. „Odkud jste přišel, dědečku, musel jste k nám přijít hodně z daleka. To musíte být unavený. Tady máte židli, prosím, posaďte se. Napijete se s námi? Včera nám zemřela naše dcera, bylo jí dvaadvacet let.“ „Co jí bylo?“ zeptal se jich.

Je klid, nikdo se tu k němu nechová neuctivě. Představ si, milý Čurri, po chvílce, asi tak po půl hodině: „Můžete mi říct, kde leží ta mrtvá dívka, mohl bych se na ni podívat?“ „Leží tamhle, poslyš, proč ji chceš vidět?“ „Ale, jen se na ni chci podívat. Byla mladá, musela být krásná. Jste milá rodina a dobří lidé, postarali jste se o mě, nabídli mi židli a vodu, která je darem od Boha, a já bych tu dívku chtěl vidět. Kde ji najdu?“ „Támhle, tady“, ukázali mu kde a naříkali žalem. Vykročil. „Prosím, nechte mě tu chvíli a pak se vraťte. Vraťte se!“ Zavolal na ně, aby se vrátili, a třikrát zatleskal. Dívka vyskočila a hned se posadila.

„To byla ta mrtvá?“

Ano. Ta mrtvá. Předtím byla krásná, ale teď je ještě krásnější. „Pobězte! No prosím, a vy jste tvrdili, že je mrtvá. Přitom jenom spala.“ Dívali se na ni, byla ještě krásnější než dřív. „Vaše dcera jenom spala.“ Obklopili ho, padali na kolena, líbali mu ruce i nohy. Unavil se. „Posaďte se, jen si sedněte.“ Dělalí pro něj, co mu viděli na očích. Obrátili se k dívce: „No, kde jsi byla?“ „Ale, jen jsem spala“, odpověděla jim a jak mluvila, postupně se z hlubokého spánku probouzela. Nic jí nebylo a dožila se do sta let.

Kristus však nezapomněl. Vrátil se zpátky do domu, kde se oslavovala svatba. Zajímalo ho, jak to tam vypadá a zda se stále oslavuje. Nikdo z lidí uvnitř ho nepobídl, aby se posadil, neřekli mu: „Dědečku, přicházíte zdaleka, sedněte si, prosím.“ Nebo že by mu někdo řekl: „Vezměte si něco k snědku.“ Nikdo nic neřekl, nikdo mu nic nenabídl.

Představte si, že na tu svatbu zabili prase! Je přece zvykem, že se na svatbu zabíjí slepice a husy. Kristus ale věděl, že porazili prase. Věděl to, to prase zabili, ale nikdo mu ani kousek

nenabídl, nikdo se ani slůvkem nezmínil. Naopak! To prase před ním schovali. Kam? Nevím, jestli to budete znát. Viděl jste někdo takové to dřevěné koryto? To koryto, co dříve dělávali korytáři? Tak šup s tím prasetem do toho koryta, aby ho ten děda, co přišel, neviděl. A co myslíte, kam to koryto i s prasetem schovali? Pod postel. Ti šejdíři byli hrozně lakomí, mohli mu přece kousek nabídnout. Mohli tomu starému pánovi, Kristovi, kousek nabídnout. Ale oni nic neřekli, a místo toho – šup s prasetem pod postel.

„Byli lakomí.“

Ano, ale možná, že to byl i osud. Kristus jednoho z těch mužů oslovil: „Doneslo se mi, že jste na svatbu zabili prase. Kde je, že z něho nic nemáte na stole?“ Ten člověk ale všechno zatajil, zapřísahal se: „Oni žádné prase neporazili, opravdu ne. Kdyby to tak bylo, dali by ho na stůl.“ Ale co je moc, je příliš: „A co jste schovali do toho koryta pod postelí?“ ptá se Kristus. „Nic, nic jsme tam neschovali, my jsme žádné prase neporáželi.“ „Když tvrdíte, že jste prase neporazili, tak jste ho neporazili, ať se stane, jak říkáte. A ať je tam mladá dívka a fotografie nevěsty, ať tam je ta dívka a fotografie.“ Všichni byli zaražení, nemohli se vzpamatovat. Odkud to ten stařeček ví, že porazili prase a že ho schovali v korytě pod postelí?

A můj milý Čurri, představ si, Kristus od nich odešel a neřekl jim ani půl slova. Rozzlobil se na ně. Není divu – lhali mu a on to dobře věděl. Jasně věděl, že prase porazili. Dobře, když tvrdíte, že jste nic nezabili, tak ať je po vašem. A odešel pryč. Asi po hodině, hodině a půl co odešel, vytáhli koryto zpod postele. Co myslíte, co tam bylo? Asi pěti, šestiletá holčička.

„Mrtvá?“

Kdepak! Nebyla mrtvá, daroval jí život. Ta holčička jenom spala.

Až tehdy se chytli za nos: „Podívejte se, co udělal z toho prasete – člověka. Prase proměnil v dívku. Kdo to byl? Asi nějaký čaroděj, *nezravo*. Víte co to je? To je ten, co dělá zázraky. „To musel být opravdu někdo, když jsme tam před hodinou schovali prase a místo něj tam teď v tom korytě leží holčička a fotografie nevěsty.“

„A proč tam byla?“

Proč? Aby si pamatovali, proč to udělal. Jak se k němu zachovali, a jak ho pohostili. Nikdo mu neřekl: „Jen si vemte kus chleba, skleničku vína, neostýchejte se.“ Nikdo mu nic nenabídl a ještě do něj strkali. A lhali mu!

Tento příběh má začátek i konec. Pán Bůh ponechal Židům jejich svátek, sobotu, protože panna Maria je čistokrevná Židovka. Ale řekl svojí matce, jak se k němu Židé zachovali. A proto od té doby Židé nejedí vepřové maso. Musejí tenhle zvyk dodržovat. Nejedí prasata. Říkají, že to jsou lidé. A to je celý příběh. Kdo z nás ho zná?

Recenze / Anotace / Informace

Ceija Stojka / Meine Wahl zu schreiben – ich kann es nicht

Peter Stojka, Rastislav Pivoň / Náš život – Amáro Trajo

Luminița Mihai Cioabă / Lacrimi Rome / Romane asva

Ctibor Nečas / Špalíček romských miniatur

Karol Janas / Zabudnuté tábory

Kathrin Janka (ed.) / Geraubte Leben

Adam Bartosz / Katalog zbiorów cyganologicznych Muzeum okregowego w Tarnowie /

Catalogue of The Romany Collections at the District museum in Tarnów

Małgorzata Mirga-Tas, Bogusława Delimata, Krzysztof Gil / Romani Art

Valentina Glajar a Domnica Radulescu (eds.) / „Gypsies” in European Literature and Culture

Romano džaniben – řilaj 2009

Časopis romistických studiř

Tento řasopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavnřím městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menřin na územř hl. m. Prahy pro rok 2009.

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětř holocaustu.

Vydává Romano džaniben
Ondřřčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
řřfredaktorka: Jana Kramářová
Vřkonnř redaktori: Lada Viková, Helena Sadřlková a Peter Wagner
Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Redakční rada:

Mgr. Viktor Elřřík, Ph.D.; PhDr. Jana Horvážhová; PhDr. Arne B. Mann, CSc.;
Mgr. Helena Sadřlková; Mgr. Lada Viková; Dipl.-Phys. Peter Wagner; PhDr. Renata Weinerová

Odborná poradnř a konzultační skupina:

Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs; PhDr. PaedDr. Karol Janas, Ph.D.; Mgr. et Mgr. Petr Lhotka;
Mgr. Marta Mikluřřaková; Mgr. Kamila Mrážková; prof. Ctřbor Nečas, Doc. PhDr. Jiřř Nekvapil, CSc.

Sazba: Petr Teichman
Obálka: Daniela Kramerová s použitřm fotografiř sbřrkovřch předmětů
z Fondu textilu Muzea romské kultury
Tisk: PBtisk, Přebřam
Produkci zajiřřřuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz
Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 160 Kč
Roční předplatné: 320 Kč (včetně pořřtovného a balného)

ISSN 1210-8545

Evidenční číslo podle tiskovřho zákona: MK ČR E 6882
Nevyřřádané rukopisy a fotografie se nevracejř. Obsah zveřejněných polemických článků
nemusř být totožný se stanoviskem redakce. Podávánř novinovřch zásilek povoleno
Ředitelstvřm pořř Praha ř.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.